

A recens magyarellen es incidensek területi összefüggései a Vajdaságban

Léphaft Áron¹

1. Bevezetés

A Délvidék különböző történeti szakaszai, amelyek bővelkednek erőszakos és békés epizódokban, mind hosszú időre befolyásolták az itt élő népek együtt és egymás mellett élését. Az utóbbi húsz év talán enyhének és nyugodtnak tűnhet az elmúlt századokhoz képest, ennek ellenére beilleszthető abba az eseménysorozatba, amely az etnikai tér dominanciájáért folyt a területen.

Az elmúlt száz év politikai és társadalmi folyamatai olyan irányba mozdították el az etnikai térszerkezet változásait, amelyben a kisebbségek visszafordíthatatlanul alul maradtak. A radikális átalakulás utóöngéivel találhatjuk magunkat szembe, amikor a kisebbségek elleni incidensek kerülnek szóba, melyek felfoghatók úgy is, mint az etnikai tömbök felosztására szánt kísérletek. A 2003/2004-es év folyamán regisztrált erőszakhullámra sokan felkapták a fejüket, közöttük a magyar sajtó is. Az események megosztották azokat, akikhez ez eljutott, sokan csak médiajelenségnek tartották, de voltak, akikben szélsőséges érzelmeket váltottak ki. Sokan (még a vajdasági magyarság tagjai közül is) úgy tartották, hogy ezek alkalmi összetűzések; legtöbbször féltékenység vagy más, a fiatalkori csínytevések sorába beilleszthető jelenetről tudósít a sajtó úgy, hogy az "magyarverésnek" látsszék. Kétségkívül voltak ilyen esetek is, de ha alaposabban megvizsgáljuk ezeket, látjuk, hogy komolyabb a helyzet.

2. A délvidéki probléma

A történeti Délvidék, amely magába foglalja a mai Vajdaság területét, a szerb-magyar együttélés fő színtere. A rigómezei csata elvesztése óta (1389) a török előretörésével egyre jelentősebb balkáni (főleg szerb) tömegek jelentek meg a Kárpát-medencében (GULYÁS L. 2007) és különböző sebességgel alakították át a térség etnikai arculatát. A török által elűzött magyarok helyére érkezett szerbek alkotják a terület népességét a török hódoltság időszakában, majd a török kiűzése után történő császári telepítésekkel kezd csökkenni az arányuk (KOC SIS K. 2006). A szervezett telepítésekkel, majd később a belső migrációk hullámaiban érkező népcsoportok a XVII-XVIII. század folyamán létrehozzák Európa egyik legtarkább etnikai mozaikját. A trianoni béke után a tendencia megfordult, és az etnikai diverzitás fokozatosan csökkent, majd a második világháború utáni megtorlások, kitelepítések és betelepítések következtében az etnikai kép újra, gyökeresen átalakult. A tartományból csaknem teljesen eltűntek a németek, míg a magyarok, szlovákok, románok és ruszinok aránya fokozatosan csökkent. Ezek hatására a szerbség abszolút többségbe

¹ Geográfus, PTE TTK Földrajzi Intézet.

kerül, majd a délszláv háborúk időszakában bekövetkezett menekültáradat következtében arányuk elérte a 2/3-ot.

A titói Jugoszlávia szétesését megelőző ellenséges klíma időszakában megkezdődött azoknak az átköltözése a volt tagköztársaságokból és Koszovóból, akik nem várták meg az események eszkalációját, így elindítva azt a menekülthullámot, amely 1992-ben (Bosznia) és 1995-ben (Krajínák) tetőzött. Az UNCHR által kibocsátott 1997-es jelentés szerint a csúcsidőszakban az országban 617 728¹ menekült tartózkodhatott, de egy jelentős részük tovább vándorolt. A honosítás következtében számuk 2002-re Szerbia területén 379.135-re mérséklődött, csaknem felük a Vajdaság területén élt, ahol a népesség 9,18%-át adták. A kezdeti időszakban főleg a nagyvárosi agglomerációkat, később pedig az elmaradottabb rurális térségeket jelöltek ki végcélként. A háborús időszak végén (a Vihar hadművelet időszaka) érkezők elmaradottabb térségekből jöttek (STEVANOVIĆ R. 2005), így érkezésük több feszültségforrást is hordozott magában. Az elűzött csoportok sokszor etnikailag vegyes közegbe kerültek, miközben nekik a legalacsonyabb a toleranciaszintjük az itt élők között (VÉGH A. 2010), így az etnikai feszültségek elkerülhetetlennek tűntek; a befogadó rurális térségek infrastruktúrájukban sem készültek fel ennyi ember érkezésére, így komoly lakhatási és kommunális problémák keletkeztek.

3. Incidensek

Az interetnikus feszültségek sokszor csaptak át fizikai erőszakba. A legvéresebb összecsapások mindig valamilyen harci cselekmény árnyékában húzódtak meg – de mi történik békeidőben? A második világháborút követő megtorlások után a titói rendszer komolyan ügyelt a belső stabilitásra, így nem engedhette meg magának az ilyen kilengéseket. A változás szelével és a nacionalista miloševići politika előretörésével ezek a gátak megszűntek, így felerősödtek a kisebbségellenes hangok. Az ezredforduló után a vajdasági magyar sajtó egyre többször számolt be magyarok megveréséről, újabb gyűlöletkeltő falfirkákról. Az események a 2003 és 2004-es év során kulminálódtak, amikor ezeknek az incidenseknek a száma és súlyossága megnőtt. Tömegesen vertek meg magyar fiúkat a tartomány több pontján, több ízben magyar sírokat rongálták meg, és fenyegető falfirkák tartották rettegésben a helyieket. A szerb politika egy ideig egyáltalán nem reagált a történetekre, hátrított, majd csak a diplomáciai támadásokra válaszolt 2004-ben. Az Európai Parlament tényfeltárási bizottsága 2005 januárjában a tartományba látogatott, ám az elkészült jelentés ennek ellenére csak egy puha dorgálás lett, optimista, csökkenő tendenciát leíró forgatókönyvet vázolt fel. A bizottság tévedett, a bántalmazások, falfirkák a 2005-ös évben is folytatódtak, és olyan területeken jelentek meg újabb esetek, ahol korábban nem történt hasonló. A 2006-os év után valóban csökkenni látszott az ilyen jellegű esetek száma, de egyes településeken, mint Szabadka, Temerin vagy Újvidék még a mai napig történnek komoly esetek.

¹ Srpski savet za izbeglice: Integracija, kao dugoročno rešenje za izbeglice i raseljena lica u Srbiji, 2006.

3. 1. Politikai háttér

A miloševići időszakot leváltó, 2000 után megalakuló szerb kormányt a Demokratikus Ellenzék (DOS) pártjai adták, melyek népszerűsége 2002 és 2004 között jelentősen csökkent. A választók csalódtak a politikai rendszerben bekövetkezett változásokban, a politikai tömböt pedig a Zoran Đinđić miniszterelnök 2003-as meggyilkolása után bekövetkezett belviszály is súlytotta. A csalódottság erősödése a Szerb Radikális Párt malmára hajtotta a vizet, így első számú erővé lépett elő, de a rendszerváltó pártok koalíciós megoldásai miatt nem tudott kormányt alakítani az elmúlt évtizedben. 2008-ban rendeződött át a politikai paletta, az újból megerősödő Demokrata Párt köré szerveződő koalíció a miloševići utódpart segítségével kiszorította a hatalomból a reformellenes, Vojislav Koštunica vezette Szerb Demokrata Pártot, a radikális párt népszerűsége a 2000-es évi szintre esett vissza, ugyanakkor a kilépő pártvezér körül csoportosuló képviselőkkel új párt alakult, amely komoly konkurenciát jelenthet a regnáló erőknél. Összegezve, a 2002 és 2008 közötti időszakban komolyan átalakultak a szerbiai politikai viszonyok, melynek során megerősödtek, majd gyengültek a nacionalista erők.

3. 2. Az incidensek számokban

Szerbiában csak járási-szintű (opština) bűnügyi statisztikák érhetők el nyilvánosan, azonban ezek nem alkalmasak az összehasonlításra egy olyan területen, ahol a járások jelentős részén minden faluban más nemzetiség alkot többséget. A hatóságok és a különböző szervezetek incidensekről készített statisztikai módszertanilag is eltérnek, így nehezen összevethetőek. A hatóság igyekszik alacsonyabb számokat publikálni, és ahol csak lehet átminősíteni a fizikai támadásokat verekedéssé, ugyanakkor a civil és politikai szervezetektől kikerült statisztikák sokszor olyan eseteket is feltüntetnek, amelyek nem biztos, hogy valóban etnikai jellegűek. A felsorolt nehézségek miatt a helyi magyar sajtóban (Magyar Szó napilap) megjelent híradások, valamint a különböző civil és politikai szervezetek beszámolóit, sajtószemléit alapján szerkesztett statisztika szolgál a kutatás alapjául. A statisztikába csak olyan esetek kerültek be, amelyekről nagy valószínűséggel állítható, hogy etnikai indíttatásúak.

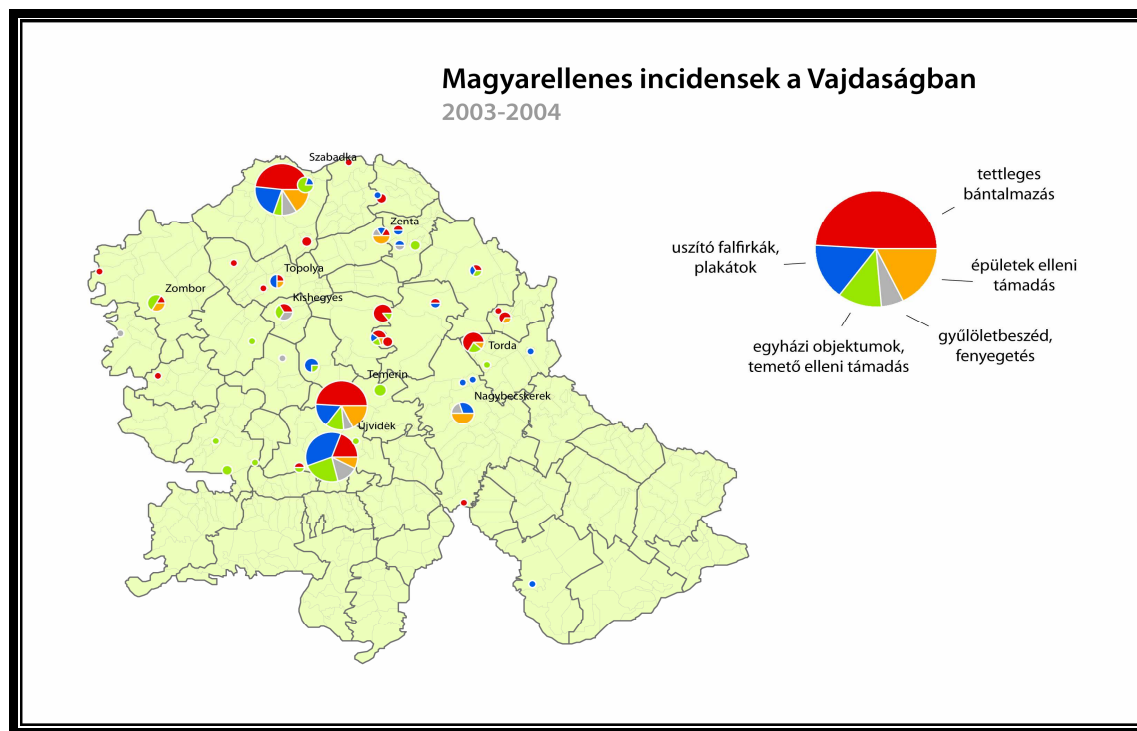
Az esetekről szóló beszámolók térbeli eloszlása nagyban függ a helyi kisebbségi csoport dokumentációs infrastruktúrájától, így azokon a helyeken ahol van aktív párt- vagy civil szerveződés több az információ. A forrásokból adódóan a statisztika torzít, így a számosságában vezető tetteges bántalmazás és falfirka kategória vezet, amelyek legkönnyebben ütnek meg a sajtó ingerküszöbét. Közvetlenül befolyásolja az eredményeket a rendvédelmi szervek munkája is, hiszen számos esetben csak az általuk kiadott információkat tudja felhasználni a sajtó. Sok esetben egyértelmű a részrehajlás gyanúja az elfogott elkövetőkkel szemben, de az is általános, hogy egyértelmű esetekben sem kerülnek elő a tettesek, ugyanakkor az egyetlen magyar elkövetők ellen lefolytatott ügyben drákói szigorú büntetést szabott ki a bíróság.²

² <http://www.humanrightscenter.net/borton/esetleiras.php>

incidens típusa \ év	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
tettleges bántalmazás	7	26	17	14	11	12	9	4
uszító falfirkák	6	12	10	7	5	5	7	7
Egyházi objektumok, temetők elleni támadás	6	10	5	6	11	1	8	2
gyűlöletbeszéd, fenyegetés	6	6	3	3	1	1	1	2
épületek, műemlékek elleni támadás	7	3	4	3	8	6	4	1
Összesen	32	57	39	33	36	25	29	16

1. táblázat: A 2003. január 1. és 2010. augusztus 31. között történt incidensek, éves megoszlásban (Szerkesztette: LÉPHAFT Á.)

2003. január 1. és 2010. augusztus 31. között összesen 267 esetet sikerült azonosítani, a következő megoszlásban: 59 gyűlöletkeltő falfirka, szórólap vagy plakát, 36 magyar épület vagy műemlék elleni támadás, rongálás, 49 egyházi objektum elleni támadás, templomok, temetők rongálása, 23 gyűlöletbeszéd és fenyegetés és 100 tettleges bántalmazás. Az statisztikába csak olyan esetek kerültek be, amelyeknél nagy valószínűséggel feltételezhető az etnikai motiváció.

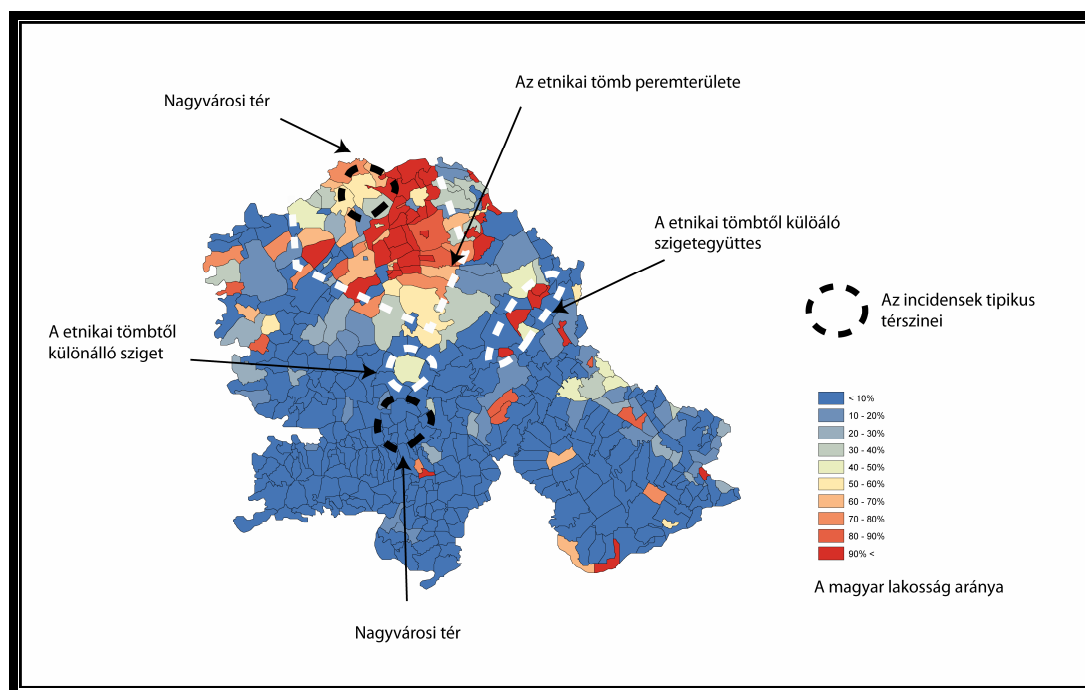

1. ábra: Az incidensek összesítő ábrája (Szerkesztette: LÉPHAFT Á.)

Az incidensek típusai erős területi koncentrációt mutatnak, emellett súlyosságuk is erősen változik, az apró csínytevéseknek betudható templomi rongálásoktól a halálos fenyegetésig, vagy a tömeges agresszióig. Egyes esetek beazonosítható csoportokhoz kötődnek, ilyenek a falfirkákat aláíró „Српска деца“, vagyis „szerb gyerekek“, vagy egyes helyi „magyarverő” csoportok.

3. 3. Az incidensek tipikus térszínei

Ha jobban megvizsgáljuk a különböző incidenstípusok térképeit, láthatjuk, hogy az incidensek elterjedése összefüggésben van a magyar etnikai tömb és szórvány térbeli mintázatával. Bár a legtöbb esetet a két nagyváros, Szabadka és Újvidék, valamint Temerin adják, a Tisza mente és néhány közép-bánsági település kiemelkedik közülük. Ezek a térbeli összefüggések alapján 3 tértípust különíthetünk el, (1) a nagyvárosi tereket, (2) az etnikai tömbterülettől különálló sziget(ek)et, és (3) az etnikai tömbterület peremzónáját.

2. ábra: Az incidensek tipikus térszíneinek lehatárolása; a háttérben piros színnel a magyar lakosság településenkénti aránya látható (Szerkesztette: LÉPHAFT Á.)

Az első tértípus Szabadkát (99.981 lakos³) és Újvidéket (256.563 lakos⁴) foglalja magába, itt történt meg az összes eset 40%-a, számszerűen 107 eset, de ezek összetétele eltéréseket mutat. A nagyvárosokban közös, hogy olyan multietnikus városok, amelyben a magyarok száma jelentős.

³ A 2002-es népszámlálás szerint

⁴ 2010-es adat: <http://www.nsinfo.co.rs/?q=node/54>

Bár Újvidék esetében csupán 6%-os a magyarság aránya (11,538 fő⁵), a valóságban lényegesen több az ott élők száma, ami a magyar intézményeknek köszönhető. Szabadka esetében is komoly szerepe van az intézményeknek, de itt mások az etnikai arányok, a szerbek kisebbségben vannak (26,25%) a magyarokhoz képest (34,9%, 34,983 fő), viszont a magyaroknak csak relatív többségük van. Mindkét város esetében városi vagy járási szinten 10%-ot meghaladó a menekültek aránya.

A második tértípust az etnikai tömbtől különálló szigetek, mint pl. Temerin vagy Torda jelentik. Mindkét esetben elsődleges a menekültek jelenléte. Temerinben a településen kívül a környező településekre is jöttek, míg Tordán inkább a környező településeken volt jellemző a menekültek beáramlása. Az ide tartozó települések sem súlyban, sem jellegükben nem hasonlítanak, de a problémák hasonlóak. Jelentősen megváltoztak az etnikai arányok a 90-es években, az incidenshullám idején pedig szerb fiatalok csoportjai több ízben vertek meg magyarokat.

Az etnikai peremterület tiszai szegélyzónáját a bánási oldalon a Törökbecse – Csóka – Törökkanizsa vonallal tudnánk definiálni, a bácskain pedig az Óbecse – Péterréve településpár emelkedik ki. A leírt övre viszonylag kevés eset jut, de szignifikáns az eltérés a tömbterületen leírt esetek számához képest, ami arra enged következtetni, hogy a szerbek viszonylag magas száma és a menekült csoportok jelenléte okozhatja a problémát. A bánási szakasz jóval intenzívebb, mint a bácskai, itt Csóka kivételével olyan helyeken történtek incidensek, ahol a szerbség pár százalékkal, de többségben van (Törökbecse, Törökkanizsa, Tizzaszentmiklós, Beodra), és érkeztek menekültek is. A bácskai oldalon Péterrévén egy menekültek által vezetett csoport támadta meg többször a magyar fiatalokat,⁶ de a helyiekkel itt és Óbecsén is jó az összhang. A Tisza mente észak-bácskai szakaszán szórványosan tapasztaltak csak incidenseket, ami többek közt a magyarok nagy arányával és a menekült lakosság viszonylag alacsony arányával magyarázható. Ha a szerbség arányának növekedését és az incidensek számát vizsgáljuk, láthatjuk, hogy azokon a helyeken nem történt incidens, ahol a szerbek aránya stagnál vagy csökkent.

Történeti szempontból vizsgálva csak egyes dél-bácskai esetek értelmezhetők a második világháborús krízispontok továbbéléseként. A terület egy részéről gyakorlatilag teljesen eltűntek a magyarok, ahol pedig megmaradtak, ott a betelepítésekkel keletkezett újabb problémák felülírták a régiókat, így nagyon nehéz megállapítani azok gyökerét.

3. 4. A türelmetlenség okai

Szerbiában az elmúlt 20 évben felnőtt egy olyan nemzedék, amelynek nem volt perspektívája. 10 év sorozatos vesztes pozíció után kezd az ország nyitni nyugat felé, de ezt is nagyban befolyásolják az elmúlt időszak terhei. Szerbia a miloševići időkben felépítette egy hamis győztes mítoszát (RAMET, PAVLAKOVIĆ 2005), de ahogy a gazdasági-politikai átmenet elkezdődött, be

⁵ A 2002-es népszámlálás szerint

⁶ <http://www.argus.org.rs/downloads/jogsertések/2007.doc>

kellett látni hogy a teljes leépülés szélére sodródott. Szerbia elvesztette az összes háborút, amelyben ebben az időszakban részt vett, nem tudta rendezni Koszovó, és a háborús bűnösök kérdését. A felnövekvő nemzedék súlyos anyagi helyzetben, egy kilátás nélküli, traumatizált társadalomban nőtt fel, melyben megnőtt azoknak a száma, akik a szélsőségek felé fordultak. Fokozottan igaz ez az 1990 és 1996 közt idemenekült lakosságra, akik nemcsak, hogy megváltoztatták a térség politikai erőtereit, de olyan reflexeket hoztak magukkal, amelyek ismeretlenek voltak ezeken a vidékeken. Az XX. század korábbi szakaszaiban ideköltözött boszniai, kelet-hercegovinai, krajina-i szerbek érkezése sem volt zökkenőmentes, de az a halmozott sokk, ami az 1990-es években érte a lakosságot, példátlan volt. A felnövekvő nemzedék jelentős része a testvériség-egység, vagy a toleráns magatartás helyett a sovíniszta, nacionalista elveken nőtt föl. Pechjére, vagy épp szerencséjére egy olyan környezetben találta magát ahol minden harmadik ember egy másik nyelvet beszél. Ez összeegyeztethetetlen azzal, amiben felnőtt, és mivel a problémamegoldás tradíciója ezeken a területeken eltér a közép-európai szokásoktól, könnyen kialakultak a konfliktusok.

Természetesen, nem minden menekültre igazak a fenti állítások. Szép számmal akadnak olyanok, akik megbízható tagjaivá váltak a befogadó társadalomnak, de nem róluk olvasunk a hírekben. A legtöbb eset olyan térségben történt, ahol a falusi környezetből származó, szélsőségre fogékony tömegek telepedtek le.

A háborús évek nem múltak el nyomtalanul. Az országban 400 000 fő körülire tehető a háborús veteránok száma⁷, akik közül minden ötödik vietnami szindrómában szenved.⁸ Egyeseknél a poszttraumatikus stressz szindróma kifejezetten agresszív típusai jelentkeznek, akik a saját családjukra is veszélyesek, ennek ellenére harmaduk nem áll semmilyen kezelés alatt. Szerbiában a regisztrált személyes lőfegyverek száma 1 056 314, az illegálisan tartottakkal együtt a becslések 3 és 4 millió között mozognak⁹. Ezzel az ország az egy főre jutó személyes lőfegyverek arányában az 5., a számában pedig a 25. a világon. Ha a becslések igazak, átlagosan minden felnőtt szerb férfira jut egy lőfegyver!

Ha a közvetlen kiváltó okokat nézzük, nem mehetünk el a hangulatkeltő tényezők mellett. Az állami jelentések a 2004-es Koszovóban lezajlott szerbellenes támadások reakciójaként próbálta értelmezni a vajdasági eseményeket, ám ennek ellentmond az a tény, hogy a támadások száma már 2003 tavaszán jelentősen megnőtt (BIEBER F. – WINTERHAGEN J. 2005). Az albánellenes hangulat fokozódása jócskán rontott az amúgy sem tökéletes viszonyon, és ezen a szerb sajtó is tovább rontott. Az utóbbi időben formálódó magyar nacionalista mozgalmak, az általuk szervezett zenei rendezvények^{10,11}, vagy a revizionista jelképek felbukkanása a piacokon¹², mind olaj a tűzre. A gyűlölködők tájékozatlansága sem alábecsülendő. Az egyik toleranciatábor¹³

⁷ <http://www.highbeam.com/doc/1G1-195435617.html>

⁸ <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Koshmari-proganjaju-veterane.sr.html>

⁹ <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/A-Yearbook/2007/en/Small-Arms-Survey-2007-Chapter-02-EN.pdf>

¹⁰ <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/197050/Antifasisti-traze-zabranu-za-madjarske-bendove>

¹¹ <http://www.kurir-info.rs/srbija/ekstremna-madjarska-rok-grupa-nepozeljna-u-srbiji-41884.php>

¹² <http://www.kurir-info.rs/vesti/osilili-se-25950.php>

¹³ A táborokat a magyar és a szerb parlament szervezi a helyi kisebbségek bevonásával.

fő eredménye az volt, hogy kiderült, a magyarországi magyar és a szerbiai szerb elitgimnáziumok tanulóinak rendkívül hiányosak az ismeretei az itt élő kisebbségekről. Mire számíthatunk, ha néhány vidéki „keménylegényről” van szó?

Több külső jelentésből is kiderül^{14,15,16,17}, hogy a kisebbségek erősen alulképviseltek a belügy és az igazságszolgáltatás csaknem minden területén. A problémacsoport a miloševići rendszer számlájára írható, és olyan mélyen gyökerezik, hogy nagyon nehéz lenne néhány év alatt felszámolni. A bírósági és rendfenntartó rendszer hiányosságait természetesen nem csak a magyar lakosság érzi meg, hiszen a mindent átszövő korrupció¹⁸ folyamatosan hátráltatja a felzárkózási folyamatokat. A 2010-ben megkezdett bírósági reformok a helyzet javulását hozhatják, de a többnemzetiségű, kiegyensúlyozott rendőri állományra még sokat kell várni.

4. Összegzés

A XXI. századra kialakuló tendencia azt mutatja, hogy ez az egyik utolsó klasszikus multietnikus terület egyneművé válik, folyamatosan visszahúzódnak az etnikai tömbök, eltűnik a szórvány. A magyarellenes incidensek is ennek a baljós jelenségnek a tünetei. A miloševići korszak végén mindenki bízott a demokratikus változások sikerében és a fagyos interetnikus kapcsolatok rendeződésében. Az utolsó 7 év atrocitásainak vizsgálata bebizonyította, hogy nagyon messze vannak a vajdaságiak a harmonikus együttéléstől. Ez nemcsak a többségi nemzet és a kisebbségek kapcsolatára igaz, hanem mindazokra, akik az aktuális szerb főáramlattal nem értenek egyet.

A következő népszámlálás, amelyre 2011-ben kerül sor, tudományos szempontból rendkívül fontos, hiszen csak ez után kaphatunk valós képet a szerbiai népesség valós állapotáról. Reméljük, hogy az adatok az optimista forgatókönyvek szerint alakulnak, és a kisebbségek mérséklődő fogását fogják felfedni.

Irodalom

- BOZÓKI A. 2005: Árgus 2003/2004. A vajdasági kisebbségek zaklatása – Árgus. Újvidék.
- BIEBER F. – WINTERHAGEN J. 2005: Ethnic Violence in Vojvodina: Glitch or Harbinger of Conflicts to Come? Working Paper 27. – ECMI. pp. 7-8.
- GÁBRITY M. I. 2009: Balkáni válság okozta változás Vajdaság népességének magatartásában. http://www.szociologia.hu/dynamic/GabritiMI_MSZT_konf_2009_tanulmany.doc
- GULYÁS L. 2007: Történeti áttekintés. In: Nagy I. (szerk.) A Kárpát-medence régiói 7. Vajdaság. – Dialóg Campus. Pécs, p. 81.
- Избеглички Корпус у Србији према подацима пописа становништва 2002. 2004. Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе. Београд

¹⁴ Parliamentary Assembly - Working papers - 2008 Ordinary Session (Second part), 14-18 April 2008 - Volume III p. 67.

¹⁵ Minority Rights Group International, *State of the World's Minorities 2006 - Serbia and Montenegro*, 22 December 2005, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/48abdd8d64.html> [accessed 10 December 2010]

¹⁶ POLICE REFORM IN SERBIA - Law Enforcement Department OSCE Mission to Serbia and Montenegro

¹⁷ http://hudoc.ecri.coe.int/XMLEcri/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/SCG-CbC-III-2008-25-ENG.pdf

¹⁸ Az Amnesty International: *Corruption Perceptions Index 2009* alapján Szerbia a 83. a listán, a térségben csak Albániát előzi meg.

- KOCSIS K. 2006: Adalékok az etnikai térszerkezet változásaihoz a mai Vajdaság területén a 15. és a 18. század vége közötti időszakban. In: KÓKAI S. (szerk.) A Délvidék történeti földrajza.– Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke. Nyíregyháza, pp. 125-131.
- Popis Stanovništva, 1991. Zavod za statistiku Republike Srbije. Beograd
- Popis Stanovništva, 2002. Zavod za statistiku Republike Srbije. Beograd
- RAMET S. P. – PAVLAKOVIĆ V. (szerk.) 2005: Serbia since 1989: politics and society under Milosević and after. – University of Washington Press. Seattle, pp. 132-135.
- STEVANOVIĆ R. 2005: Izbeglištvo i demografski rast stanovništva Srbije In: Stanovništvo 1-4/2005, Beograd, pp. 44-50.
- VÉGH A. 2010: A Nyugat-Balkán etnikai képe. In: PAP N. – KOBOLKA I. (szerk.) A Nyugat-Balkán. – MK KBH. Budapest, pp. 122-123.